

Csoportok és kultúrák

„Valamikor, nem is olyan réges-régen, amikor a Nyugat még sokkal magabiztosabb volt, tudta magáról, hogy mi és mi nem, a kultúra fogalmának biztos körvonalai voltak és határozott éle. Először is globális volt és evolucionista, egyszerűen a Nyugatra volt jellemző, racionális, történeti, progresszív, odaadó, távol a babonás, statikus, archaikus és mágikus nem-Nyugattól. Később, amikor egy csomó etikai, politikai és reménytelenül áhító tudományos okból ez túl durvának és túl pártatlannak tűnt, a világ többi részének pontosabb, méltányosabb ábrázolásának igénye lépett fel” – írja az antropológus Clifford Geertz (Geertz 2005). Filozófiai antropológiai írásában Emil Cioran fejti ki, hogy a korai etika az értéket abszolutizálta, s az embert rendelte alá az értéknek. Ezen a viszonyon az antropológia változtatott, amikor a vizsgálat tárgyává az embert tette: a kultúrát termelő, a vele együttélő, a hozzá viszonyuló, olykor az értéket tagadó, megkerülő, azzal szembe forduló embert (Cioran 1991: 26–43). Ez a fordulat szüntette meg a társadalom, a civilizáció, a kultúra értelmezésében rögzült konvenciót, az unilineáris evolucionizmus gondolatát. A posztevolucionista korszakban rohamosan követték egymást a különböző hipotézisek és teóriák, amelyek a *kultúra* helyett *kultúrákról*, a *kultúra pluralizmusáról* szóltak (Certeau 1980). Mihail Bahtyin mutatta be, hogy Európában a középkorban és a reneszánsz korában két különböző kultúra létezett: a hivatalos és a népi (Bahtyin 1982). Peter Burke a kora újkori Európa kultúrájának egységéről és változatosságáról értekezett (Burke 1991). Kultúratipológiák készültek, amelyek a kultúrákat státusuk és presztízsük (elitkultúra, hivatalos kultúra, státuskultúra), térbeli jelenlétük (globális, regionális, lokális kultúra), népszerűségük (populáris, népszerű kultúra, tömegkultúra), esztétikai szintjük (elitkultúra, tömegkultúra), szociális hovatartozásuk (nemzeti kultúra, rendi kultúra, folkkultúra, csoportkultúra, ifjúsági kultúra), fogyasztói habitusok (fogyasztói kultúra, népszerű kultúra), a hatalomhoz való viszonyuk (hivatalos kultúra, ellenkultúra) tekintetében definiálták és csoportosították.

De mi van a kultúrán kívül, pontosabban mi van a kultúra alatt?¹ Ma már a kérdés is, a válasz is retorikai természetű: kultúra. Pontosabban:

¹ A kérdést a *Dilema* című lap 357. tematikus számának (1999. december 10–16.) gyűjtőcíme alapján vetjük fel.

szubkultúra. Az utóbbi négyszáz év alatt ugyanis rendre kiderült, hogy kultúra nemcsak Európában van, hanem a fehérek előtti újvilágban is, nemcsak a világvárosokban, vagy általában a városokban, hanem a falvakban, a hegyi tanyákon, nemcsak a könyvtárakban, a koncerttermekben, az iskolákban, hanem onnan kilépve, az utcákon, a csarnokokban is, nem csupán a tereken, hanem az aluljárókban is. Mint ahogy az is, hogy az örökölt értékek mellett kultúra az újítás, a forradalom is, a konzervált, a normatívvá tett értékek mellett kultúra a lázadás kultúrája is.

A második világháború után a kultúra kutatása egyre inkább a szerepekhez kötött viselkedés, az érték- és normarendszer, az egyéni és kollektív identitások szerveződése, kifejeződése feltárására vállalkozott, az 1980-as évektől kezdődően pedig életmódcsoportok, társadalmi miliók megismerésére.²

Miközben a kultúrakutatás a beazonosíthatóság végett újabb és újabb előítéletmentes terminusokat és definíciókat kezdeményez, a köznyelv egyre inkább kerül, egyre inkább előítéletes szövegekörnyezetben használja ezeket. Miközben a kisebb-nagyobb csoportok egyre változatosabb, egyre különbözőbb kultúrákat termelnek ki, s csoportos és egyéni szinten is a több kultúrával való azonosulás a jellemző, a (romániai) kultúrakutatás és a média óvatosan kerül a róla való beszélést. Pedig Kolozsvár esetében az egyetemi oktatás, a tudományos kutatás, a művészet, a könyvkiadás, a média infrastruktúrája, a vallási, gazdasági, pénzügyi, politikai stb. csúcscsoportok s az általuk szervezett társadalom mellett nem lehet nem gondolnunk olyan szociokulturális csoportokra, mint a piacot ellátó gazdálkodó hóstátiak, az intenzív esti-éjszakai életet élő, albérlő diákok, a más-más arcélű kollégiumok diáksága, a Monostor negyed rurális populációja, a Bolyai utca utcazenészei, a táncház immár több generációs társadalma, az utcai koldusok, a tavasszal a Szamos partjára kiköltöző hajléktalanok, a valutázók, a cápáknak hívott zug-személyszállítók, az U-drukkerek, a katedrális mellett társalgó veteránok, a telefonon kommunikáló nyugdíjasok. S a sort folytatni lehetne. És kellene is. Ezek a csoportok, a maguk sajátos habitusával, megjelenésével organikus részét képezik Kolozsvárnak, a kolozsváriság megkerülhetetlen reprezentánsai. S ugyanígy nem tudunk szabatosan beszélni a 20. század első felének szabadidős csoportosulásairól és szokásairól, a társadalmi rétegcsoportok (arisztokrácia, munkáscsoportok, lumpenproletárok) mentalitásáról és életmódjáról, a város terének kulturális differen-

² Kultúraértelmezések gyűjteményét közli Wessely szerk. 2003. Magyarul: Willis 2000.

ciálódásáról. Néhány évtized múltán, a népi hatalom, majd a kommunista diktatúra által forgalmazott kulturális klisék alatt az ellenállás, a lázadás, a túlélés – városnegyedenként, foglalkozási csoportonként, etnikumonként – különböző kultúrafogyasztási rutinjai honosodtak meg.

A szubkultúrák meglétére az 1950-es években előbb Amerikában, majd Nyugat-Európában is jelentkező ifjúsági mozgalmak, ellenkultúrák hívták fel a figyelmet (beatek, hippik, hobók, provók, diákaktivisták, anarchisták, az underground, később csövesek, zöldek, melegek, drogfogyasztók, punkok, rockerek, skinheadek, sátánisták). Ezek a sokfelé konvergáló kezdeményezések sokban hasonlítottak egymáshoz. Lázadók, dekonstruktívák, nonkonformisták voltak, elvetették a társadami hierarchiát, a megmerevedett értékrendet, kivonultak a társadalomból (kommunákba, elhagyott városrészekbe, parkokba, aluljárókba), megszegték az együttélés, az életforma merev, tekintélyközpontú normáit, alkohol, drog segítségével függetlenítették magukat környezetüktől. A másik oldalon pedig kivétel nélkül konstruktívák: környezetet teremtettek a maguk számára, új együttélési normákat, társadalmi kapcsolatokat, életfilozófiát, művészetet (beat, pop, folk, underground, happening, protest song). Mindez együtt ellenkörnyezetet hoz létre, amely védelmet nyújt az általánosan előírt és betartott társadalmi konvenciókkal szemben, az intézmények manipulatív törekvéseivel szemben, alternatív életformát tesz lehetővé. „A szubkultúra, mint minden kultúra, kényszerből, nyomás alatt születik” – írja a jelenség egyik értelmezője (Kuczka 1976: 33). A szubkultúra irodalmát megalapozó Rolf Schwendtner a következő megállapításokat teszi. 1. „A társadalomnak vannak olyan részei, amelyek elhajlanak a kultúrától, azaz az uralkodó értékek és intézmények egész rendszerétől: ezek a szubkultúrák.” 2. A szubkultúráknak lázadó természete változásra kényszeríti a társadalmat. 3. A társadalom a szubkultúrákkal való szembesülés révén a maga kultúráját, értékrendjét stabilizálja. 4. A szubkultúrák ellenkörnyezetet, ellennyilvánvilágosságot teremtenek, s így védelmet nyújtanak a kötelező konformizálódással szemben.³

A kézikönyvek definíciója szerint a szubkultúra egy társadalom átfogó kultúráján belül, a sajátos habitus, normák alapján elkülönülő kulturális egység. Jellegetes formái 1. a területi (regionális) kultúrák, 2. az etnikai csoportok kultúrája, 3. a vallási kisebbségek kultúrái, 4. a generációs kultúrák, 5. a nemek kultúrája, 6. a társadalmi osztályok, rétegek, csoportok

³ Rolf Schwendtner *Theorie der Subkultur* című tanulmánya 1971-ben jelent meg. Magyar fordítása: Schwendtner 1976.

kultúrája (vö: Szerdahelyi 1992). Ez a tágra nyitott definíciós háló a tudományos megközelítés értékítéletmentessé válását jelzi. Valójában azonban a köztudatban a szubkultúra a devianciával, a normaszegéssel, a csökkent értékűséggel kapcsolódik össze. Pedig – amint a fenti definíció is jelzi – egy kultúra nem az értékhez való viszonya miatt szubkultúra, s nem feltétlenül lázadó volta miatt. Meglepő, hogy az ábrázoló- és zeneművészeteken kívül egyetlen magaskultúra sem tér ki a maga szubkultúrájára. A tudomány nem tartja számon a maga szubkultúráját, a néprajztudomány sem beszél a népi kultúrán belüli szubkultúrákról.

A jelen tematikus összeállítás számára a fenti definíció, ez a tudományos alapállás képezi a kiindulópontot.⁴ A közvélemény, a köztudat felé fordulva arra kérdez rá, hogy fél évszázaddal az ifjúsági mozgalmak kezdete után lehet-e még újat mondani a lázadó kultúrákról. Használható, funkcionális fogalom-e a *szubkultúra* fogalma, mihelyt a lexikonokon kívül alig van forgalomban? Ha igen, kinek a számára (néprajzkutatás, antropológia, szociológia, média, művészettörténet)? Általános tendenciának tűnik a *szubkultúra* és a *csoportkultúra* (Szapu 2002) terminusok versengő, akárcsak a *szubkultúra* terminus *ifjúsági szubkultúra*⁵ és *zenei szubkultúra* (vö: Maughan–Smith 2000, Nagy 2002) beszűkített jelentésben való használata. Megérthető-e a társadalom a szubkulturális csoportok vizsgálata nélkül? Elég erőfeszítést teszünk-e a szubkultúrák vizsgálata, népszerűsítése terén?

A téma a kultúra- és társadalomkutatók szűkebb körén belül további kérdéseket vet fel. 1. A francia historiográfiában Fernand Braudel kezdeményezte a társadalom *longue durée*-ben való vizsgálatát (Braudel 1958). Vállalja-e vajon a szubkultúra a maga *longue durée*-jét, a maga múltját, előzményeit, szükségét érzi-e a maga folytonosságának? Vagy, az egyéb kultúráktól eltérően a szubkultúra egyszerűen a lázadás gesztusa kíván lenni, s mihelyst statuálja magát, elveszíti szubkultúra jellegét, egyébbé változik át?⁶ Van-e hagyománya a szubkultúrának, akar-e hagyománnyá válni? Intézményesíthető-e

⁴ A tanulmányok a Kriza János Néprajzi Társaság és a BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszéke által szervezett, Kolozsvárt 2006. május 5–6-án lezajlott konferencián hangzottak el.

⁵ A MTA Pszichológiai Intézete két évtizede szubkultúráként kutatja az ifjúsági kultúrát. Legutóbb: Rácz 1998.

⁶ A robbanást és a folyamatosságot Jurij Lotman a kultúra létformájának tartja. A robbanás újrastrukturálja a kultúra szemiotikai terét: köztiszteletben álló értékeket szorít ki a kultúra perifériájára, ahol azok az újrafelfedezésig lappanganak, a perifériáról értékeket költöztet be a centrumba. A fejlődés prognosztizálható folyamatával szemben váratlan, meglepő, előreláthatatlan eredményeket termel (Lotman 2001).

a szubkultúra, van-e kánonja, hierarchiája? Van-e önkonzerváló, önfenn-tartó szándéka? 2. Engedik-e kutatni magukat a szubkultúrák? A kultúrák természetes, ösztönös igénye a kitarulkozás, a nyilvánosság szférájába való beemelődés, az emancipálódás. Vajon érvényes-e ez a szubkultúrára is? Termel-e dokumentumokat, amik alapján felfedezhető, megközelíthető, elérhető legyen? Használhatók-e a szubkultúra kutatásában a kultúra- és a társadalomkutatás módszerei (a résztvevő megfigyelés, az interjúzás, a forrásfeltárás; a kemény és lágy módszerek), vagy sajátos módszerek kidolgozása szükséges? Árulásnak minősül-e a szubkultúra kutatóknak való kiszolgáltatása? Szükséges-e a kutatóknak a szubkultúrába való implikálódása a megértés érdekében? Láthatatlan akar-e maradni, lappangani, vagy lát-hatóvá kíván-e válni és provokálni? 3. Hogyan viszonyul a normatív jellegű kultúrához? Szándékosan válik le róla, vagy akarata ellenére marad el tőle? A folkkultúrához hasonlóan van-e etnikus jegye? Az elitkultúrához viszonyítva van-e értékhierarchiája? A hivatalos kultúrához viszonyítva van-e normatív jellege? 4. Előítéletes-e a szubkultúra, viszonyul-e az egyéb kultúrákhoz? Valóban lehet-e előítéletmentesen viszonyulni hozzá? Ha lehet, akkor szubkultúra-e még a szubkultúra?

A kötet tanulmányai a fenti kérdésekkel állnak kapcsolatban. Szándékuk szerint abba a termékeny folyamatba illeszkednek, amely a kultúrát rendre (1) megkonstruált, zárt struktúráként, (2) a szimbólumok és jelentések világaként, (3) emberi viselkedésként, társadalmi diskurzusként értelmezte. Több szerző is jelzi a *szubkultúra* terminus problematikus jellegét. Kacsuk Zoltán a szubkultúra kutatás történetét, iskoláit és terminológiáját foglalja össze. Patakfalvi Czirják Ágnes és Ilyés Sándor a kultúrához való hozzáférés technikájáról, metodológiájáról értekeznek. Több szerző – Sólyom Andrea, Ferencz Angéla, Ilyés Sándor, Jakab Albert Zsolt, Patakfalvi Czirják Ágnes – hosszas alapkutatás alapján, az émikus perspektívát követve egy-egy jellegzetes miliő, csoport kultúrájának elemzésére, bemutatására tesz kísérletet. Sólyom Andrea és Ferencz Angéla egy-egy romániai magyar város fiataljainak azt a stratégiáját mutatja be, amely során a városban teret sajátítanak ki a maguk számára, környezetet teremtenek szabadidős programjaik (alkohol- és drogfogyasztás, zene, sport) számára, s ily módon határolódnak el a város társadalmától. Vályi Gábor egy transznacionális hobbi, a lemez-túrás három évtizedre tekintő múltját, szabályait és normáit foglalja össze. Ilyés Sándor a 20. század első felében azonosítja be egy város társadalmának differenciálódási szándékát. Peti Lehel tanulmánya a médiában is el-híresült, 2005-ös, tragikus kimenetelű romániai ördögűzési esetet mutatja

be, a korabeli média alapján. Ebben a jelentéstermelési folyamatban épül be a köztudatba az ortodox egyház világának kettőssége. Egyik oldalon a világvallás dogmatikája, rítusai és adminisztratív intézményrendszerének transzparens és hivatalos világa emelkedik ki diadalmasan, a másik oldalon pedig a titkos, rejtegetett vélekedések, praktikák egy szubkulturális világba kényszerülve kompromittálódnak. Szócsné Gazda Enikő a távoli múlt koldusokkal kapcsolatos feljegyzései, egy közelmúltban elvégzett terepmunka alapján vonja le a következtetést, hogy a tér- és tárgyhasználat, az életvitel, a testkultúra mássága alapján elkülönülő koldusok kultúrája több évszázadon át virágzó marginalizált kultúra. Bokor Zsuzsa orvosi nyilvántartások alapján határolja körül egy sajátos szolgáltatás, a prostitúció művelőinek társadalmát. Következtetése, hogy a munkájukat különböző intézményekben végző nők csupán a kívülállók szemében képeznek egységes csoportot. Mind a származás, a munkavállalás motivációja, a munkavégzés körülményei, sőt az életvitel tekintetében eltértek egymástól, s gyakran kapcsolatban sem álltak egymással. Más területen végzett kutatás alapján ugyanerre a következtetésre jut Jakab Albert Zsolt is. Az egyetemisták változatos tartalmú padfirkái az intézményesített tudás, az intézmény és képviselői elleni lázadás szubjektív gesztusát testesítik meg, a városi falfirkák pedig különböző társadalmi rétegekhez és csoportokhoz tartozó egyének informális véleményét szóllaltatják meg. Kézirata szembesít a populáris kultúra intézményi keretek közé való beszivárgásának, alternatív kultúráként való funkcionálásának lehetőségével. Keszeg Anna tanulmánya a kortárs tudományos elit szociális hálójának, szakmai karriermodelljének, hobbijának mint csoportkulturális habitus azonosítására tesz kísérletet.

Keszeg Vilmos

Szakirodalom

BAHTYIN, Mihail

1982 *François Rabelais művészete, a középkor és a reneszánsz népi kultúrája*. Európa Könyvkiadó, Budapest

BRAUDEL, Fernand

1958 *Histoire et sciences sociales. La longue durée. Annales ESC XIII.* (4) 725–753.

BURKE, Peter

1991 *Népi kultúra a kora újkori Európában*. Századvég Kiadó–Hajnal István Kör, Budapest

CERTEAU, Michel de

1980 *La culture au pluriel*. Christian Bourgois Éditeur, Paris

CIORAN, Emil

1991 *Antropologia filosofică*. Pentagon–Dionysos, Craiova

GEERTZ, Clifford

[2005] Kultúrák. Budapest, Terebess Kiadó. Elérhetőség: <http://www.terebess.hu/keletkultinfo/geertz.html>

KUCZKA Péter

1976 Jegyzetek a réműletről. *Helikon* XXII. (1) 23–34.

LOTMAN, Jurij

[1992] 2001 *Kultúra és robbanás*. Pannonica, Budapest

MAUGHAN, Tim – SMITH, Richard J.

2000 Ifjúsági kultúra és posztfordiánus gazdaság. Az angliai partizene napjainkban. *Replika*. (39) 75–94.

NAGY Terézia

2002 Az underground zenei szubkultúra a mai nagyvárosokban. *Tabula* 5. (2) 254–272.

RÁCZ József

1998 *Ifjúsági (szub)kultúrák, intézmények, devianciák*. Scientia Humana, Budapest

SCHWENDTNER, Rolf

1976 A szubkultúra elmélete. *Helikon* XXII. (1) 75–90.

SZAPU Magda

2002 *A zúrkorszak gyermekei. Mai ifjúsági csoportkultúrák*. Századvég, Budapest

SZERDAHELYI István

1992 Szubkultúra. In: Uő (főszerk.): *Világirodalmi Lexikon XIV*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 805–807.

WESSELY Anna (szerk.)

2003 *A kultúra szociológiája*. Osiris Kiadó–Láthatatlan Kollégium, Budapest

WILLIS, Paul

2000 *A skacok. Iskolai ellenkultúra, munkáskultúra*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest

Szubkultúrák. Válogatott bibliográfia

ALBERT Ernő

1995 *Rigó és madár. A főd népe. Egy gyimesi csángó család élete.* Bon Ami Könyvkiadó, Sepsiszentgyörgy

2000 *Szabad madár. Háromszéki cigányoktól gyűjtött népköltészeti és le-
véltári okmányok.* Charta Kiadó, Sepsiszentgyörgy

BALÁSSY Enikő

2001 Egy székelyhodosi család hiedelemvilága. In: CZÉGÉNYI Dóra – KESZEG Vilmos (szerk.): *Emberek, szövegek, hiedelmek. Tanulmányok.* (Kriza Könyvek, 7.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 77–111.

BÁRTH János (szerk.)

1998 *Havasolja havasa. Tanulmányok a székelyvársági hegyi tanyák né-
péről.* Bács–Kiskun Megyei Múzeumok székelyvársági kutatócso-
portja–Cumania Alapítvány, Kecskemét

BÉLTEKI Emőke

2000 *Posztmodern vallásosság: a Hit Gyülekezete.* Szakdolgozat. BBTE, Bölcsészkar. Szakirányító: Keszeg Vilmos

BENEDEK H. János

1997 Egy moldvai magyar parasztcsalád gazdálkodása. In: POZSONY Ferenc (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 5. Dolgo-
zatok a moldvai csángók népi kultúrájáról.* Kriza János Néprajzi Tár-
saság, Kolozsvár, 210–223.

BODÓ Julianna (szerk)

1996 *Elvándorlók? Vendégmunka és életforma a Székelyföldön.* (Helyzet
könyvek.) KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja–
Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda

1998 *Fényes tegnapunk. Tanulmányok a szocializmus korszakából.* (Helyzet
könyvek.) KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja–
Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda

BOKOR Zsuzsanna

1999 Parázna, prostituált, szerelmi varázsló vagy boszorkány. Egy három-
széki boszorkányper a 18. század végén. In: BORBÉLY Éva – CZÉGÉNYI
Dóra (szerk.): *Változó társadalom.* (Kriza Könyvek, 1.) Kriza János
Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 73–90

DÁNIELISZ Endre

1993 *A Szepességtől Szalontáig. Egy kisiparos család három nemzedéke.*
Literator Könyvkiadó, Nagyvárad

DIÓSZEGI Anna

2001 *Életem története. Emlékek a kolozsvári Hóstatról.* Erdélyi Gondolat
Könyvkiadó, Székelyudvarhely

FARAGÓ József

1981 Téli legényünnepek a kalotaszegi Kiskapuson. In: KÓS Károly –
FARAGÓ József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1981.* Kriterion
Könyvkiadó, Bukarest, 138–159.

FÜLÖP Hajnalka

1998 A varró falu. *Tabula* 1. (1–2) 3–24.

GAGYI József

1998 *Jelek égen és földön. Hiedelem és helyi társadalom a Székelyföldön.*
(Helyzet Könyvek.) KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások
Központja–Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda

GAZDA Enikő (SZŐCSNÉ)

1994 *A koldusok kultúrája.* Szakdolgozat. BBTE, Bölcsészkar. Szakirányító:
Keszeg Vilmos

GAZDA Klára

1980 *Gyermekvilág Esztelneken. Néprajzi monográfia.* Kriterion Könyvki-
adó, Bukarest

HAJDÚ Farkas-Zoltán

2001 *Székelyek és százok. A kölcsönös segítség és intézményei a széke-
lyeknél és az erdélyi szászoknál.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely

HERRMANN Gusztáv Mihály (szerk.)

1999 *A többség kisebbsége. Tanulmányok a székelyföldi románság törté-
netéről.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda

ISTVÁN Anikó

2003 „*Most segíts meg, Mária...*” A futásfalvi Sarlós Boldogasszony-napi
búcsú szövegrepertórium. (Kriza Könyvek, 20.) Kriza János Néprajzi
Társaság, Kolozsvár

JAKAB Albert Zsolt

2002 A padfírka-kultúra. In: SZABÓ Á. Töhötöm (szerk.): *Lenyomatok.*
Fiatalkutatók a népi kultúráról. (Kriza Könyvek, 12.) Kriza János
Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 217–232.

KESZEG Vilmos

1996 *Kelt levelem... Egy mezőszégi parasztasszony levelezése.* (Néprajzi Látóhatár Kiskönyvtára, 6.) Györffy István Néprajzi Egyesület, Debrecen

2007 *A zöldág állítás egy funkciója: belépni az emlékezetbe.* [Ifjúsági szubkultúra a falusi társadalomban.] Pécs [megjelenés előtt]

KESZEG Vilmos (szerk.)

1999 *Kicsiny dalaim. Népi költők antológiája.* Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely

KISS András

1998 *Boszorkányok, kuruzslók, szalmakoszorús paráznák.* Válogatta, a bevezető tanulmányt írta és a jegyzeteket összeállította Kiss András. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Kolozsvár

KŐMÍVES Noémi

2001 *Mindennapjaink szövegei: a pletyka.* *Néprajzi Látóhatár* X. (1–4) 205–223.

KRISTÓ Tibor

1999 *Kuláksors. Székely kulákok történetei.* Státus Könyvkiadó, Csíkszereda

LÓRINCZ József, D.

2004 *Az átmenet közéleti értékei a mindennapi életben.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda

LUKÁCS János

1996 *Kíséret a populáris olajfestmény kultúrájának elemzésére.* Szakdolgozat. BBTE, Bölcsészkar. Szakirányító: Gazda Klára

MAJOR Miklós

1994 *Népi tájtudat-vizsgálat a Felső-Berettyómente falvaiban.* In: KESZEG Vilmos – ZAKARIÁS Erzsébet (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 2.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 7–21.

NAGY Olga

1994 *Barangolás varázslatos tájban. Cigány barátaim között.* Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely

OLÁH Sándor

2001 *Csendes csatatér. Kollektivizálás és túlélési stratégiák a két Homoród mentén.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda

POZSONY Ferenc

1992 *Zártkörű asszonymulatságok Erdélyben. Művelődés* XLI [XLV!]. (2) 21–25.

1997 *Erdélyi szomszédságok.* *Ethnographia* CVIII. (1–2) 235–264.

- 2000 Öregek Erdély változó társadalmában. In: CSERI Miklós – KÓSA László – T. BEREZKI Ibolya (szerk.): *Paraszti múlt és jelen az ezredfordulón. A Magyar Néprajzi Társaság 2000. október 10–12. között megrendezett néprajzi vándorgyűlésének előadásai.* Magyar Néprajzi Társaság–Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre, 737–744.
- POZSONY Ferenc (szerk.)
[1999] *Csángósors. Moldvai csángók a változó időkben.* (A Magyarországtudományok Könyvtára, XXIII.) Teleki László Alapítvány, Budapest
- SARKADI Andrea-Viktória
1996 *Szerencsejáték a népi mentalitásban.* Szakdolgozat. BBTE, Bölcsészkar. Szakirányító: Keszeg Vilmos
- SZABÓ Á. Töhötöm
2003 Informális technikák a hagyományos gazdálkodásban. In: Uő (szerk.): *Lenyomatok 2. Fiatal kutatók a népi kultúráról.* (Kriza Könyvek, 19.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 105–125.
- SZILVESZTER Csilla
1999 *Apróhirdetések a sajtóban.* Szakdolgozat. BBTE, Bölcsészkar. Szakirányító: Pozsony Ferenc
- TÖRÖK Adél-Éva
1995 *A kolozsvári magyar diákok viccei.* Szakdolgozat. Kolozsvár, BBTE, Bölcsészkar. Szakirányító: Keszeg Vilmos
- TURAI Tünde
2004 *Az életút végén. Szilagyborzási öregek társadalmi helyzetének vizsgálata.* (Kriza Könyvek, 21.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár
- TÜDŐS S. Kinga
1998 *Székely főnemesi életmód a XVII. század alkonyán.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Kolozsvár
- 2001 *Jobbágyélet a fejedelemségi Erdélyben. Jövevényjobbágyok Háromszéken 1616–1698.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely
- VETÉSI László
2001 *Juhaimnak maradéka. Anyanyelv, egyház, peremvilág: sorskérdések a nyelvhatáron.* KOMP-PRESS Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár
- ZAKARIÁS Erzsébet
2000 *Asszonyélet Erdővidéken.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely